

KÖZLEMÉNYEK

Völgyesi Orsolya

TÚLÉLÉS VAGY MEGÚJULÁS?

*Himfy Ferenc káplán és a katolikus alsópapság szerveződése
az 1940-es, 1950-es évek fordulóján*

Himfy Ferenc rákoskeresztúri káplánt 1958. március 19-én este állították elő, majd másnap előzetes letartóztatásba helyezték.¹ Az őrizetbe vételi határozat szerint, amelyet Gressa István, a BM egyházi reakcióval foglalkozó (II/5-c) alosztályának rendőrnyomozó főhadnagya készített, Himfy Ferenc csoportvezetőként részt vett az 1952 augusztusában letartóztatott, majd életfogytiglanra, illetve 15 éves börtönbüntetésre ítélt Bulányi György és Juhász Miklós piarista paptanárok által vezetett ifjúsági szervezkedésben.² Ezen tevékenységéért bírósági úton akkor nem vonták felelősségre – áll a dokumentumban. Az 1956. októberi „ellenforradalom” idején kiszabadult Bulányival és másokkal megbeszélést folytatott az illegális ifjúsági szervezkedés újraindításával kapcsolatban, valamint 1956. október 31-én részt vett a budapesti papok forradalmi nagygyűlésén.³ Az „ellenforradalom” alatt és azt követően különböző broszúrákat, „ellenforradalmi” beszédeket sokszorosított saját írógépén, s ezeket a dokumentumokat terjesztette is. Továbbá tudomással bírt az 1957 márciusa óta bujkáló Bulányi György és Juhász Miklós tartózkodási helyéről, és részt vett a fenti két személy országból való kiszöktetésének előkészítésében és megszervezésében. A rendelkezésre álló adatok szerint Bulányival és Juhással együtt ő maga is el akarta hagyni az országot. A Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztályá-

---

¹ Himfy Ferenc (1914–2001) Budapesten született, tanulmányait a Zrínyi Miklós Gimnáziumban végezte, s diákként bekapcsolódott a Regnum Marianumhoz köthető cserkészmozgalomba. A Váci Szemináriumban tanult, 1940-ben szentelték pappá. 1940–1944 között Abonyban káplán, 1944 májusától 1945 májusáig alapító lelkész Soroksár-újtelepen. 1945 májusában Kiskunfélegyházára került, ahol hitoktató és káplán volt. 1951 decemberétől 1957 szeptemberéig káplán Kispesten a Jézus Szíve plébánián, majd 1958 márciusáig Rákoskeresztúron. 1957 márciusában őrizetbe vették, de hamarosan szabadon engedték. 1958. március 19-én ismét előállították, 1958 novemberéig előzetes letartóztatásban volt, majd közbiztonsági őrizetbe került Tökölre, innen 1959 júniusában szabadult. 1964 és 1967 között Szentesen káplán, 1967 és 1970 között Tiszavárkonyban, majd 1970 és 1995 között Szolnokon a Jézus Szíve templomban plébános.

² 1957 decemberétől a BM II. főosztály 5. osztálya foglalkozott elsősorban a belső reakció elhárításával, az egyházakkal szembeni állambiztonsági munkát a II/5-c alosztály végezte. *Vörös Géza: Egyházak az állambiztonsági dokumentumokban.* In: Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989. Szerk. Bánkúti Gábor–Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’ Harmattan Kiadó, Bp. 2010. 281–333.

³ A nagygyűlés jegyzőkönyvét l. ÁBTL 3.1.9.-V-146695/1 Werner Alajos és társai

nak (II/8) jelentése azonban még egy pontot tartalmazott, e szerint Himfy Ferenc alaposan gyanúsítható államtitoksértéssel, mivel 1957 márciusában a BM II/5 Osztálya ügynöknek beszervezte, ő azonban beszervezését felfedte Sík Sándor piarista tartományfőnök előtt.⁴

A nyomozás elrendeléséről és a Himfy Ferenc előzetes letartóztatásáról szóló határozat 1958. március 22-én született meg Berki Béla rendőrnagy vezető kezdeményezésére, az előzetes letartóztatást többször is meghosszabbították, s az egészen 1958 novemberéig tartott.⁵ Himfyt végül nem állították bíróság elé, 1958 novemberében közbiztonsági őrizetbe vették, Tökölről aztán 1959 júniusában szabadult: az internálás indoka pedig a következő volt: „nevezett éveken keresztül fiatalok összejöveteleit szervezte meg, ahol hitoktatás ürügyén keresztül a munkáshatalom ellen igyekezett nevelni a fiatalokat.”⁶

Az alábbiakban a Himfy Ferenc ellen felmerült vádpontok részletes ismertetése mellett az 1940-es, 1950-es évek fordulóján meginduló, katolikus egyházon belüli kisközösségi mozgalmak — mindenekelőtt a Bulányi György, Juhász Miklós, Török Jenő piarista szerzetesek által létrehozott kiscsoportok és az azokat irányító papi közösség — néhány jellegzetességét szeretném bemutatni, felhasználva a Himfy Ferencsel 1990 februárjában készített életútinterjút is.⁷

A kisközösségek vizsgálata különleges nehézséget jelent a kutató számára, hiszen a rájuk vonatkozó fontosabb forrástípusok: az állambiztonsági dokumentumok, a bírósági iratok, másfelől a szubjektív források, naplók, visszaemlékezések és az oral history értelmezése és felhasználása igen eltérő módszertani problémákat vet fel. A tanúvallomásokkal, kihallgatási jegyzőkönyvekkel kapcsolatos, egyébként jól ismert nehézségeket egy Bulányi Györgytől vett idézettel érzékeltetném. A piarista szerzetes, miután 60 napon keresztül napi 10 órán át vallatták, a kihallgatási jegyzőkönyvek aláírásakor — 1992-ben megjelent visszaemlékezése szerint —, a kihallgató tisztnek a következőket mondta: „Két hónap után aláírták velem a mintegy tizenöt–húsz oldalnyi jegyzőkönyvet. Némileg rossz lelkiismerettel tettem meg, mert nem az általam használt kifejezések szerepeltek benne. Én csoportösszejöveteleket említettem, illegális államellenes találkozót írtak. Nem ezt mondtam, közöltem vele, mire megnyugtattott: nem számít, a bíróság előtt majd mindent elmondhatok.”⁸ Az állambiz-

⁴ Himfy Ferenc vizsgálati anyagát l. ÁBTL V-144182 és V-144182/1

⁵ Az 1958. május 5-én elkészült vizsgálati terv szerint a következőket kellett Himfy ügyében tisztázni: „**A** Felderítényi Himfy Ferenc György által 1948-ban létrehozott és 1953-ig vezetett és irányított ifjúsági szervezkedésben való tevékenységét, a szervezkedés tagjait, azok tevékenységét. **B** Felderítényi Himfy Ferenc György tevékenységét a Görög Lenke volt szerzetesnő által létrehozott ifjúsági szervezkedésben. A szervezkedés tagjait, azoknak ellenséges tevékenységét. **C** Felderítényi Himfy Ferenc György árulását, a vállalt titkos együttműködés alatt kifejtett dezinformatív tevékenységét, valamint az áruló tevékenységét dokumentálni. **D** Felderítényi, hogy az illegálisban élő Bulányi György és Juhász István [!] elítéltek nyugatra kiszöktetését, hogyan segítette elő, milyen előkészületi tevékenységet hajtott végre. **E** Felderítényi, hogy Himfy Ferenc György mikor és milyen formában fejtette ki demokráciaellenes izgató tevékenységét.”

⁶ ÁBTL 2.5.7. 148. kötet (Tököl) 1. rész 7032.

⁷ Az interjút 1990 februárjában Szolnokon a Jézus Szíve plébánián készítette Völgyesi Orsolya és Szilágyi Márton. A szöveg a szerző birtokában van.

⁸ „Akik az üldözésből jöttek” Bulányi György. Közreadja: Elmer István. Vigilia 1992/7. 544–545.

tonsági iratok tehát a hatalom nyelvén szólnak, s a hatalom szempontjai szerint konstruálják meg a valóságot. A csoportmunkában résztvevők visszaemlékezései, illetve a velük jórészt már a rendszerváltás után készített interjúk viszont nyilvánvalóan a csoport életének csak egy bizonyos időszakát elevenítik fel, s az általuk elmondott párhuzamos, olykor pedig egymásba kapcsolódó történetek töredékesen és mindenekelőtt az egyéni életutakba ágyazva rajzolják meg a vizsgált közösségek mindennapjait.⁹

Mezey András PhD-disszertációja hívta fel a figyelmet arra, hogy tudomása szerint eddig egyedül Kamarás István tett kísérletet a földalatti ifjúsági pasztoráción belüli időhatárok kijelölésére, alapul véve Tomka Miklósnak az 1945 utáni magyar egyháztörténetre vonatkozó korszakolását. E szerint 1949 és 1956 között az ütközés időszakáról beszélhetünk, ekkor jöttek létre az első kisközösségek; 1956 és 1976 között az elszigetelődés évei köszöntöttek be, 1976 után pedig a dialógus korszaka érkezett el. Ehhez képest Mezey már öt korszakot különböztetett meg: az első 1946–52 közé esik (a vallási egyesületek feloszlásától az első kisközösség elleni perig), a második 1952 és 1961 közé tehető (folytatódnak a kisközösség elleni perek, de a hatalom még a „földfeletti egyházra” koncentrálnak), a harmadik 1961-től a 60-as évek végéig tart (kisközösségek jégkorszaka, Fekete Hollók 1961-es ügye, majd az 1964/65-es perek után sok kisközösség feloszlik), a negyedik az 1960-as évek végétől 1976/77-ig (új baloldali diák mozgalmak, II. Vatikáni Zsinat megújító hatása, új lelkeségi mozgalmak jelentkezése), s az ötödik és egyben utolsó az 1976/77-ben kezdődik, ekkor a Helsinkiben megtartott Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia hatására 1976 áprilisában Magyarországon is törvénybe iktatják az ENSZ 10 évvel korábbi közgyűlésén elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányát.¹⁰

A katolikus ifjúsági csoportok szervezésével kapcsolatban Himfy Ferenc vizsgálati anyagából kiderült, a kiskunfélegyházi tanítóképző hittanáraként, majd az iskolák államosítása után káplánként — a tanítóképző magyar-történelem szakos tanárának, Magó Filoména Julianna kalocsai iskolánővérnek a közreműködésével — 1948 és 1951 decembere között összesen 17, különböző korcsoporthoz tartozó hittancsoportot vezetett, amelyekben 130 fiatal tevékenykedett.¹¹ Ezek létrejöttéről az 1990-ben készült interjúban Himfy így beszélt: „Na, itt az iskolák államosítása után nem nekem jutott eszembe, hogy valami másfajta módon adjam tovább az egyház tanítását az ifjúságnak, hanem a gyerekek jöttek azzal a kéréssel, hogy: – Atya, se hittanóra, se kongregáció, se semmi. Egyedül marad a prédikáció, de az nem nekünk szól. Kellene valamit

⁹ L. bővebben *Mezey András*: Katolikus kisközösségek és bázisközösségek Csongrád megyében 1946 és 1980 közt, a pártállam és a hivatalos egyház vonatkozási keretében http://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/Mezey%20Andr%C3%A1s_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf 27–31. (Letöltés ideje: 2015. ápr. 15.)

¹⁰ Vö. *Mezey A.*: Katolikus kisközösségek i. m. 12–26.

¹¹ A tanítóképzőben 10 csoport volt kb. 85 fővel. Az általános gimnáziumban 1 fiú és 1 leány csoport működött kb. 15 fővel. A tanítónőképző mellett működő gyakorló általános iskolában 4-5 csoport volt kb. 30 fővel, 6-12 éves korú fiúkkal és lányokkal. Velük középiskolások foglalkoztak, így Zsolnai Erzsébet, Lajos Erzsébet, Király Irén és Fazekas Ilona.

csinálni. S akkor úgy lassan alakult ki az a mondhatnám végső megoldás, hogy osztályonként létrehoztunk egy-egy kiscsoportot. Ez akkor nem volt veszélytelen, mert ezt a fajta csoportosulást, aminek összejöveteleit részben a plébánián, a főnök által rendelkezésünkre bocsájtott helyiségben, nagyobb részt családoknál tartottuk, az állami hatóságok úgy kezelték, hogy ez államellenes szervezkedés. Próbáltuk mi ezt nagyon óvatosan csinálni. Nem is engedtem olyanokat be, akik csak úgy jelentkeztek, hanem mindig a gyerekek közössége döntötte el, hogy ezt vagy azt a személyt bevonjuk-e a csoportba vagy sem.”

A vizsgálati anyag szerint miután Himfy Ferencet 1951 decemberében a fővárosba, a kispesti Jézus Szíve plébániára helyezték, a csoportok még nagyjából egy évig működtek. Himfy időnként leutazott hozzájuk, illetve megkért még egy Kiskunfélegyházán élő tanítónőt, Bajáki Reginát, hogy alkalmanként foglalkozzon a csoporttagokkal. A szerzetesrendek feloszlata után ugyanis Magó Filoména is elkerült Kiskunfélegyházáról, Dányba helyezték, így a csoportok vezető nélkül maradtak, és Himfy vallomása szerint 1953-ra teljesen megszűntek működni. Ezzel szemben a vele csaknem öt évtized múltán készült interjúban a következőket mondta: „Zavart a gondolat, hogy vajon a félegyházi csoportjaim élnek-e még: 2-3 havonként lementem Félegyházára is inkognitóban, és a csoportok vezetőinek egy kis eligazítást tartottam. Úgyhogy a csoportok élete majdnem zavartalanul ment még vagy 5 esztendeig. Aztán a gyerekek lassan kinőttek a csoportokból, újak nem alakultak, ezek elkerültek vidékre tanítónak, tanítónőnek. De hogy a csoportmunka megérte, az abból következik, hogy a legtöbbjükről még ma is tudok. Ezek végig hűségesek maradtak az egyházhoz és a hitükhöz.”¹² Hogy Kiskunfélegyházán ilyen eredményes volt 1948 után az ifjúsági pasztoráció, az nagy mértékben köszönhető volt az ottani plébános, Vedres Béla személyének is, aki feltétlen híve volt Mindszenty Józsefnek, s igen jó kapcsolatokat ápolt a Mindszenty politikáját követő Péteri József váci püspökkel is.¹³ Egy 1951 áprilisában készült jelentés szerint a Vedres mellé beosztott papok közül azok, akik esetleg szimpatizálnak a demokráciával, nem mertek ezen véleményüknek nyilvánosan hangot adni, mert Vedres azonnal elhelyeztette őket. Papjait vasárnaponként a tanyavilágba küldte, hogy ezzel el-

¹² A kiskunfélegyházi csoportmunkáról további részleteket árult el Magó Julianna 1958. június 30-i tanúvallomása: Magó elmondta, hogy 1945-ben ismerkedtek meg Himfyvel, aki hittanár, míg ő magyar-történelem szakos tanár volt az ottani tanítóképzőben. A szerzetesnővér vezetésével működött már egy végzett tanítónőképzősökből álló kongregáció is, amelynek papi vezetője Himfy Ferenc volt, így közeli munkatársak lettek. 1951 decemberében azonban Himfyt Kiszestre, Magó Juliannát pedig Dány községbe helyezték, ahol azóta is magyar tanárként dolgozik. Amíg Himfy Kiszesten működött, többször is felkereste, Rákoskeresztúrra helyezését azonban kapcsolatuk megszakadt – áll Magó Julianna vallomásában. A kiskunfélegyházi csoportok létrejöttével kapcsolatban megerősítette Himfy vallomását: az iskolák államosítása után többen is kérték az iskolán kívüli csoportos hitoktatás megszervezését, a jelentkezőket ekkor kisebb csoportokba osztották. Magó szerint 1951 végére 10 ifjúsági csoport volt kb. 80 fővel – a csoportmunkában részt vevők számát tehát kisebb létszámban határozta meg, mint Himfy. Voltak csoportok a tanítóképzősökből, gimnazistákból és a tanítóképzőhöz tartozó gyakorló általános iskolából. Munkájukat tanítóképzős hallgatók segítették, akik a csoport tagjaival közvetlenül foglalkoztak, s a csoportokat összetartották. Himfy és Magó Julianna közvetlenül ezekkel a csoportvezetőkkel foglalkoztak hetente egyszer-kétszer a plébánián, vagy Himfy édesanyjának Klapka utcai lakásában.

¹³ ÁBTL 3.1.9 V-96674/8 P. Vezér Ferenc és társai

lensúlyozza a párt népnevelő munkáját. Az alkotmány ünnepe alkalmából a magyar katolikus papok demokratikus szövetsége felhívást intézett a papokhoz, hogy augusztus 20-i beszédeikben méltassák az alkotmány jelentőségét. Vedres az ezt megelőző napon összehívta a helyi papságot, és azt határozta, hogy miután az állam üldözi az egyházat, a miséken nem fogják szóvá tenni az alkotmányt és nem fogják méltatni jelentőségét sem. Vedres széles körben végzi a hitoktatást, — szól a jelentés — főleg Himfy Ferenc hitoktatón keresztül szervezi meg a fiatalokat, s rendszeresen családlátogatásokat is végeznek. Vedres a kecskeméti esperesi kerület vezetőjénél, Baranyi László apátplébánosnál tartott vacsorán elmondta, hogy nála miképpen van megszervezve a hitoktatás. 6–7 nagyobb lány minden héten összejön Himfy Ferenc lakásán, aki hallgatást tart számukra. A lányoknak saját csoportjaik vannak, a Himfytől hallottakat a csoportokban továbbadják. A csoportok mindig más házaknál jönnek össze, hogy tevékenységük ne legyen feltűnő. A fiatalabb tanítónők is be vannak szervezve a csoportokba. Elmondta azt is, hogy Farkas Mária Blandina, a volt kalocsai szegény iskolanővérek főnöknője az ő segítségével és támogatásával még ma is összetartja 51 volt apácáját, akik Kiskunfélegyházán magánházakban vannak elhelyezve. Himfy ifjúsági csoportjai tehát — hasonlóan más debreceni¹⁴ és szegedi csoportokhoz — rendszeresen felkeresték a környező tanyavilágban élő fiatalokat, akikkel nemcsak vallási kérdésekről beszéltek, de kulturális műsorokat, előadásokat is tartottak nekik, ezzel pedig kivívták a pártvezetés rosszallását, hiszen ezen egyházi csoportok tevékenységében erős konkurenciát láttak.¹⁵

Az ifjúság vallásos nevelését először még az Actio Catholica (AC) keretein belül próbálták megszervezni s átalakítani. Az még az iskolák államosítása előtt többek számára világossá vált, hogy az eddigi gyakorlatot felül kell vizsgálni, nemcsak a megváltozott politikai helyzet, hanem a korábbi oktatási formák kiüresedése miatt is. Éppen ezért Török Jenő piarista — a kiscsoportok szervezésének egyik kulcsfigurája — még 1946-ban megbeszélést folytatott rendtársával, Bulányi Györggyel, valamint a szintén piarista Lénárd Ödönnel és Szappanos Bélával, az AC akkor titkáraival.¹⁶ Elhatározták, hogy az Emmanuel Celestin Suhard francia bíboros érsek és Joseph Cardijn belga kanonok által kidolgozott elvekre támaszkodva mozgalmat indítanak. Alapul vették még a

¹⁴ Az akkor a debreceni piarista gimnáziumban tanuló, Bulányi György kiscsoportjában tevékenykedő Kállay Emil, későbbi piarista szerzetes így emlékezett: „1946 nyarán a piarista atyák regös cserkészként vittek bennünket különböző hajdúsági, szabolcsi, bihari falvakba, és esténként előadást tartottunk. [...] A műsor célja az volt, hogy felkeltsük a falusi emberek érdeklődését a népi kultúra iránt, amely biztos, hogy nagyon mély és nagyon hiteles volt. Este tehát műsort adtunk, aztán másnap délelőtt a piarista atyák meghallgatták a plébános által összeszedett tehetséges falusi gyerekeket, és ezekből kiválasztották azokat, akiket aztán a kollégiumokban ingyen arra képeztek, hogy majd a jövő Magyarországnak vezetői legyenek.” Az úton becsületesen végig kell menni. Kállay Emil volt piarista tartományfőnökkel beszélget Gianone András. Kairoz, Bp. 2010. 28–29.

¹⁵ ÁBTL V-700/47 Mindszenthy-ügy

¹⁶ Lénárd Ödön és az AC tevékenységéről l. *Gianone András: Lénárd Ödön és az Actio Catholica*. In: *A piarista rend Magyarországon*. Szerk. Forgó András. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp. 2010. 655–663. (Művelődéstörténeti Műhely. Rendtörténeti konferenciák 6.)

Franciaországban alkalmazott JEC (Középiskolák Ifjúsági Elitképző Mozgalom) szervezeti alapelveit is. A mozgalom tehát még a legálisan működő AC keretei között kezdett körvonalazódni, és 1946 augusztusában szervezték meg Tokajban a Katolikus Ifjúsági Nyári Hetet, ahol az ország különböző részeiről érkezett 60 egyetemista és középiskolás korú, csoportvezetésre kiszemelt fiattal foglalkoztak: „A háború után a debreceni piarista atyák kisközösségeket hoztak létre. A kisközösségek vegyesek voltak, tehát leányok és fiúk is voltak benne. Az Actio Catholica keretében történt mindez. 1946 nyarán, Tokajon volt egy nagy Actio Catholica tábor az ifjúság számára. Egy országos katolikus tábor, ahol nagyon jeles előadók voltak. Az egyik Lénárd Ödön volt, aki nagyon mély nyomott hagyott bennem, a másik Szappanos Béla, az Actio Catholica titkára, aki szintén egy nagyon hiteles ember volt. Annyi fiatal vett részt ebben a táborban, hogy nem is tudtak mindenkit Tokajban elszállásolni.” – emlékezett vissza Kállay Emil atya.¹⁷ A következő években Gyulán, Szolnokon, Vácott, Veszprémben, Sopronban és az ország több nagyvárosában voltak hasonló jellegű összejövetelek. Török Jenő egyébként a Vigiliában 1948-ban megjelent, Új utak középiskolai valláspedagógiánkban című írásában éppen ennek az új módszernek a fontosabb elemeit ismertette, amely a csoportok önszerveződésen s a kisközösségek egyfajta önkormányzatiságán alapul, a tudnivalók átadása pedig viták során, párbeszédes formában valósul meg, s itt sajátítják el a csoporttagok a világi apostolkodás gyakorlatát is. Török a liturgia szerepét is hangsúlyozta, s azt, hogy a fiatalok ezen keresztül érezzenek meg valamit az ősegyház szelleméből és lelkületéből is.¹⁸ Vizkelety András akadémikus visszaemlékezése szerint 1948 nyarán — mikor még maga is piarista diák volt Tatán — Bánáss László veszprémi püspök segítségével összehívtak a dunántúli piaristák közül kb. 25–30 tanuló egy egyhónapos lelkigyakorlatra, ahol az iskolák államosítása utáni időkre próbálták meg felkészíteni őket. Az egyháztörténeti előadásokat Szentgyörgyi András tartotta, Bulányi György, Török Jenő és Juhász Miklós pedig lelkesen ismertették elképzeléseiket a kiscsoportos munkáról, beszéltek a francia munkáspapokról s különösen két könyvre hivatkoztak: Maxence van der Meersch¹⁹ Emberhalászok és Kuehnelt-Leddihn Erik Jezsuiták, nyárspolgárok, bolsevikik című műveire.²⁰ „A programnak persze nagyon erős hitbuzgalmi része volt, a »lelkigyakorlat« nemcsak fedőnévként szolgált. Minden reggel misét hallgattunk, reggel, este közösen elimádkoztuk a zsolozsmából a prima ill. a kompletorium rövidített magyar változatát. A kísérő elmélkedések a kereszténység társadalmi elkötelezettségét, az apostolkodás egyetemes feladatát hangsúlyozták. Az előadások ismertették Suhard kardinális, Párizs érsekének körleveleit, a *Mission de Paris* mozgalmat, a francia és belga munkáspapok szerepvállalását, kiemelték a szolidaritásvállalás és az egyéni meggyőzés

¹⁷ Az úton becsületesen i. m. 33.

¹⁸ Török Jenő: Új utak középiskolai valláspedagógiánkban. Vigilia 13. (1948) 1. 8–17.

¹⁹ Népszerű francia író (1907–1951), 1937-ben Goncourt-díjat kapott.

²⁰ Ez utóbbi politikai filozófiájáról l. *Megadja Gábor*: Szabadság vagy demokrácia? – A modern demokratizmus és a totalitarizmus problémája Kuehnelt-Leddihn politikai filozófiájában. Kommentár 2008/1. 64–76.

fontosságát. Ajánlott olvasmányok között szerepelt Maxence van der Meerschnek *Emberhalászok* című könyve és Erik Kühnelt-Leddihn *Jezsuiták, nyárspolgárok, bolsevikik* című, rendkívül érdekes, többségében bizonyára fiktív regénye egy német nagypolgári családból származó fiatalemberről, aki végül a Szovjetunióban jezsuita szervezésben folyó térítők munkájában vesz részt. Ezek a könyvek később Tatán kézzől kézre jártak közöttünk. A kapcsolattartás fedőszervének, aminek létrehozására beszélgetéseink vezetői felhívták a figyelmet, nálunk Tatán eleinte erre a célra bevált a rendkívül sikeres néptáncscsoportunk.”²¹

A földalatti kisközösségek (s majd a Bokor-mozgalom) eredettörténetének fontos, már-már mitikus eleme mindezek mellett az a mozzanat, amely szerint 1945 elején a debreceni piarista rendházban szállást kapott egy Kolakovics néven bemutatkozó horvát jezsuita szerzetes, aki egy hónap alatt négy kiscsoportot hozott létre munkásfiatalokból, diákokból és felnőttekből, s távozása után az ő csoportjait vette át Bulányi György. Kolakovics minden bizonnyal azonos az 1906-ban született Stjepan Tomislav Poglajennel, aki beutazta a szovjet blokk országait, s XII. Pius tudtával, igaz, csak magánemberként, de a Szovjetuniót is megjárta. Tevékenységének további vizsgálata azért is fontos lehet, mert megvilágíthatja annak a hátterét, hogy a szovjet megszállás alá kerülő országokban kibontakozó egyházi földalatti mozgalmak a Vatikán tudtával, hallgatólagos támogatásával kezdték-e meg működésüket. A Belgiumban is tanult Poglajen módszerének, tájékozódásának egyébként lényeges eleme, hogy nagy hatással volt rá Joseph Cardijn bíborosnak a munkáspasztoráció terén végzett tevékenysége, ami ilyen formán akár ösztönzője is lehetett a Bulányiék által választott csoportszervezési metódusnak.²²

Mindebből nyilvánvaló, hogy Himfy Ferenc a kiskunfélegyházi kiscsoportok szervezésével egy országos mozgalomba kapcsolódott be. 1948 nyarán Magó Juliannával közösen egy 30 főből álló ifjúsági csoportot vittek a Balaton-partján lévő Jankovics-telepre, a Szent Sarolta lelkigyakorlatos házba. Magó Julianna javaslatára meghívták előadónak Bulányi Györgyöt is, akivel Himfy itt találkozott először. (Bulányi egyébként a Himfy ügyében tett tanúvallomásaiban az első találkozást egy évvel későbbre datálta.) Bulányi elmondta, hogy neki is vannak Debrecenben hasonló ifjúsági csoportjai, Himfy még ugyanebben az évben megismerkedett a mozgalom többi meghatározó személyiségével: Juhász Miklós és Török Jenő piarista szerzetesekkel és a Szegeden működő Lakos Endrével, Bulányit és Juhászt 1950-ben és 1951-ben meghívta egy-egy lelkigyakorlat megtartására, Kiskunfélegyházára. Vallomásából az is kiderül, hogy Bulányiékkel 1949 nyarán Budapesten, a piarista rendházban tárgyaltak elő-

²¹ *Vizkelety András*: A tatai piarista gimnázium utolsó évei 1945–1948. In: A piarista rend Magyarországon. Szerk. Forgó András. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Kiadója, Bp. 2010. 370–376. Az idézetet l. 375–376.

²² L. erről http://www.bulanyi.hu/images/onrajz/aki_dudas_akar_lenni_10.pdf 67–68. (Letöltés ideje: 2015. jún. 20.) A kérdésről legújabban l. Benyhe Bernát: Bokor-állam-egyház. A Bulányi György-féle Bokor-közösség, a kommunista pártállam és a magyar katolikus hierarchia. 264–270. http://www.institutumfraknoi.hu/katolicizmus_magyarorszagon_ii_vatikani_zsinat_koraban_0 (Letöltés: 2015. okt. 28.)

szőr az ifjúsággal való foglalkozás módszereiről. Ezután rendszeresen tartottak megbeszéléseket és lelkigyakorlatokat a különböző korosztályhoz tartozó fiataloknak és az ifjúsági csoportok papi vezetőinek is. Mindebből arra következtethetünk, hogy Himfy kiskunfélegyházi csoportjait Bulányiéktól függetlenül hozta létre, de egy idő után szorosan együttműködött velük, sőt a mozgalom egyik meghatározó alakjává vált: „Talán annyit mondanék még el, hogy már félegyházi korszakom idején kiderült, naiv vagyok, amikor azt hiszem, hogy egyedül csinálom ezt az egészet az országban. Egy év lefogása alatt fény derült arra, hogy vagy 25-en vagyunk, akik az ország különböző területén ugyanazt csináljuk, ugyanazzal a szervezéssel, nagyjából ugyanazzal a tartalommal. Össze is jártunk, minden évben kétszer 25 pap. Egyik alkalommal egy napos értekezlet volt, amikor is gyakorlati dolgokat cserélgettünk, ki hogy csinálja, mint csinálja, téma módszer, stb. és volt egy másik alkalom, amikor három napos lelkigyakorlatot tartottunk. Nem választottunk vezetőt vagy elnököt, de valahogy a dolog természetéből jött az, hogy mindenki elismerte Bulányi atya vezető szerepét. Nagyon jó hangulatú társaság volt ez. Egyszer Hunya Dániel,²³ egyszer pedig Endrey Mihály tartotta a lelkigyakorlatot, és megbeszéltük a további pedagógiánk módszerét és tartalmát.” Az 1952 augusztusában letartóztatott Juhász Miklós ugyanakkor így jellemezte Himfy akkori tevékenységét valómásában: „Azt már akkor is láttam rajta, hogy nem híve a tömegmozgalomnak, és inkább a mélységi nevelésre törekszik. Azt is tapasztaltam rajta, hogy nem reakciós felfogású. Ő is elítélte azt, hogy sokan csak politikai szempontból lelkesednek Mindszenty primásért. Elmondta a csongrádi Mária napok egyik epizódját, hogy amikor a primás valami olyan kitételt tett, amit a földre lehetett értelmezni, nagy volt a közönség lelkesedése, de rögtön lelohadt ez a lelkesedés, amikor az egykéről és a gyermekáldás elleni védekezésről volt szó. Ezen a kurzusokon tapasztaltam nála azt is, hogy szívesen alkalmazza előadásai-ban az ankétot, vagyis nem mond el mindent, hanem szinte megbeszéli hallgató-ságával együtt a problémákat. Felveti a nehézségeket. Igyekszik csapdába vinni hallgatóságát, hogy annál élményszerűbben jöjjön ki a valódi tartalom. Ez is olyan módszer volt, ami a csoportmunkában nagy szerepet kapott.”²⁴ Lakos Endre kihallgatási jegyzőkönyvéből az is kiderül, hogy a dél-magyarországi régióban Himfy, Lakos, Sófalvi Márton és Tóth Mihály békéscsabai papok tartottak szorosabb kapcsolatot, rendszeresen találkoztak és kicserélték a csoportmunka kapcsán szerzett tapasztalataikat.²⁵ Az is bizonyos, hogy az 1950-es évek elején Himfy Barlay Ödön cisztercita szerzetes csoportjairól is tudott, sőt előadást is tartott náluk, Barlay is kapcsolatban volt Bulányiékkel: azt bizonyosan lehet tudni, hogy Barlay jelen volt 1952 augusztusában az utolsó papi összejövetelen. Továbbá Etele György, Szentgyörgyi András, Miskolczi Kál-

²³ Hunya Dániel (1900–1957) jezsuita szerzetes, 20 éven át a Glattfelder Gyula csanádi püspök által 1930-ban alapított Egyházmegyei Papnevelő Intézet spirituális volt, 1955-ben letartóztaták, de rossz egészségi állapota miatt szabadon engedték. Tevékenységéről l. ÁBTL 3.1.5.-O-8881 P Hunya Dániel

²⁴ ÁBTL 3. 1. 9. V-140907/1 Bulányi György és társai

²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140907/2 Bulányi György és társai

mán, Divald István, Ludmány Antal, Mándoki István, Maklári Lajos, Medgyes János, Veszprémi Tibor piaristák, Kerkai György, Váczi Jenő és Pap József, Szabó István jezsuiták, Patonai Rudolf kapucinus szerzetes, Ágoston Julián ciszter szerzetes, Orosz Árpád miskolci világi pap volt még hosszabb rövidebb ideig kapcsolatban Bulányiékkel.²⁶

A Himfy Ferenc kapcsolatrendszerében szintén fontos szerepet játszó Görög Lenke szociális testvérrel 1946-ban került kapcsolatba, mikor az a Katolikus Leányok Országos Szövetsége (KLOSZ) kiskunfélegyházi csoportját ment meglátogatni. A szerzetesnő aztán több alkalommal is megkérte, hogy a szervezet tanulmányi hetein, lelkigyakorlatain tartson előadást. Pestre jövele után Himfy aktívan bekapcsolódott a Görög Lenke vezetésével működő korábbi KLOSZ-csoportok tevékenységébe is, s ott egyfajta szellemi irányítóként működött. Bulányiék vizsgálati anyagából kiderül, hogy Görögéket Endrey Mihály egri segédpüspök, az Actio Catholica országos igazgatója és Sík Sándor piarista tartományfőnök is igyekezett integrálni a Bulányi, Juhász és Török nevével fémjelzett mozgalmába, s ennek érdekében még 1950 januárjában megbeszélést hívtak össze az Alverna Szent Erzsébet lelkigyakorlatos házba mintegy 30–40 apáca jelenlétében, ahol elsősorban a középiskolás lányok hitoktatásának megszervezéséről tárgyaltak. Főként Török Jenő közreműködésével ugyanakkor együttműködtek a Jolsvai Hedvig irányításával működő Dolgozó Nők és Leányok Országos Szövetségével (DL) is. 1950 áprilisában az Actio Catholica székházában tartott gyűlésükön, ahol egyébként Himfy is jelen volt, arra jutottak, hogy az országot hét részre, úgynevezett decentrumra osztják, ezek élén egy-egy szerzetesnő állt volna, s ők fogták volna össze a lányok képzését az adott területen. Endrey jóváhagyásával kijelölték azokat az anyagokat, jegyzeteket is, amelyeket a csoportmunkában fel kívántak használni. Mindez azonban a szerzetesrendek feloszlása miatt kudarcba fulladt, s alapvetően a papoknak kellett a területi koordinálást megoldani, főként az egyetemi városokból. A helyzetet az is nehezítette, hogy a mozgalom így az összejöveteleknek otthont adó intézményi háttérrel, s az infrastruktúra egy jelentős részét is elvesztette. Bulányi vallomásaiban 1950 nyarán azonban abból a szempontból is fordulópontnak tartotta, hogy az ekkor megszervezett összejövetelen már kizárólag csak azok a papok vettek részt, akik csoportmunkával foglalkoztak, eddig ugyanis az Actio Catholica keretein belül, annak az égíse alatt zajlottak a megbeszélések és itt értelemszerűen a papság szélesebb köre volt jelen.

Bulányiék 1952 augusztusában bekövetkezett letartóztatása után a szabadlábban maradtak egy ideig szünetet tartottak a csoportmunkában Érdekes megjegyezni, hogy a Bulányiék ügyében 1952. május 23-án készült őrizetbe vételi javaslat még a letartóztatandók nagyobb körével számolt, többek között Himfy Ferencével is, végül aztán Bulányit, Juhászt, Törököt, Lakos Endrét, Ikva Lászlót, Sigmond-Strecke Ernőt, Sótér Tibort, Braun Istvánt, Jolsvai Hedviget és Vadas Évát vették őrizetbe.²⁷ Fekete Gabriella hitoktató volt az,

²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140907 Bulányi György és társai

²⁷ A Bulányiékkel foglalkozó Lombardisták fedőnevű csoportdossziét az Államvédelmi Hatóság I/2-b alosztálya 1951. október 26-án nyitotta meg, a letartóztatások közvetlen előzménye pedig Zana Albert és Sándor István 1952. júliusi őrizetbe vétele volt.

aki Bulányiék letartóztatása ellenére sem volt hajlandó abbahagyni a fiatalokkal való foglalkozást, ekkor külön is vált Görög Lenkéétől. Görög Lenke azonban 2 hónapra Tiszaigarra utazott, így az általa irányított csoportmunka csak 1953-ban indult újra. Himfy 1953 őszén kezdett el újra előadásokat tartani a feloszlátott KLOSZ csoportjainak. Minderre így emlékezett vissza: „1952-ben Bulányit és még nyolc más kollégát (nem is biztos, hogy mindet fel tudom sorolni): Török Jenő, Váczi Jenő, Boros Pista, Kerkai Jenő, Kerkai Gyuri (ők testvérek voltak) – ezeket elvitték.²⁸ Letartóztatták őket, és súlyos büntetést kaptak azon az alapon, hogy ez államellenes szervezkedés. A legnagyobbat Bulányi kapta: valahogy megérezték az ő vezető szerepét, ezért életfogytiglant kapott. De csak úgy röpködtek a 15, 14 évek, azt hiszem 8 esztendő volt a legkisebb. Természetesen ezt bennünket is befolyásolt, és ekkor egy ideig rendkívül lapultunk, csöndben voltunk, nem csináltunk összejöveteleket.” Bulányiék letartóztatása után — az ő vallomása nyomán — az államvédelem „Katolikus Lányok” címen nyitott dossziét,²⁹ és többek között Görög Lenkét és Fekete Gabriellát figyelték meg, letartóztatásukra és elítélésükre két külön perben azonban csak később került sor: Feketét 1955 decemberében, Görögöt pedig 1956 januárjában vették őrizetbe.³⁰ Feketék perét egykorúan a hatóságok egyébként második Bulányi-perként is emlegették.³¹

Miután 1956 októberének végén megnyíltak a börtönök, a Bulányi-per elítélteit is szabadlábra kerültek. Ezt követően 1956 novemberében a piarista rendházban több megbeszélést is tartottak, Himfy Ferenc vizsgálati anyagában mindezekről fontos részleteket olvashatunk. Himfy úgy emlékezett, a feltehetőleg november 12-i találkozón rajta kívül Kerkai György, Ikvay László, Juhász Miklós, Eglis István és Bulányi vett részt. Kerkai arról beszélt, hogy az AC-t és a katolikus ifjúsági szervezeteket milyen elvek alapján kellene újjászervezni, ennek kapcsán Kerkai egy hatoldalas tervet olvasott fel.³² Arról is beszéltek, hogy a kormány és a püspöki kar közötti tárgyalások keretében milyen kívánások merülhetnek fel az egyház részéről: a szerzetesrendek részbeni visszaállítása, kórházi lelkészségek szervezése, katolikus ifjúsági szervezetek működésének jogi feltételei, egyetemi lelkészségek újbóli felállítása, katolikus nyomdák létrehozása. Miután ezeket a követeléseket megszövegezték, úgy határoztak, eljuttatják Grósz Józsefhez. Himfy úgy emlékezett, a tervet Bulányi tisztázta le, és 1957 januárjában ketten vitték el Grószhoz (és Csávossy Elemérhez, a jezsuita rend tartományfőnökéhez) egy körlevéltervezettel együtt.³³ A körlevélben a püspöki kar a hívek tudomására hozta volna a kor-

²⁸ Kerkai György és Váczi Jenő jezsuitákat, akik egyébként szintén bekapcsolódtak Bulányiék munkájába, csak 1955 őszén tartóztatták le. Őket a Tamás János és társai perben ítélték el (I. Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban BFL) XXV.4.f:1957-2943), Kerkai Jenőt pedig már jóval korábban 1949-ben elítélték.

²⁹ ÁBTL 3.1.5.-O-10202 Katolikus lányok

³⁰ Gerstner Ida és társai peranyagát I. BFL XXV. 4.f.-1956-006107

³¹ Fekete Gabriella és társai peranyagát I. BFL XXV. 4.f. -1956-0060999

³² Himfy vallomása szerint ennek egyik eleme volt, hogy a szerzetesrendek által létrehozott és irányított mozgalmak nem lennének alárendelve az AC-nak.

³³ Feltehetőleg ezt a dokumentumot közli Koltai András. L. A magyar piaristák 1956-ban. Forrásgyűjtemény. In: A katolikus egyház 1956-ban. Szerk. Rosdy Pál. Új Ember, Bp. 2006. 209–210.

mánnal való tárgyalási szándékát, és azt, hogy milyen témákat vetetnének napirendre. Grósz — Himfy elmondása szerint — átvette a dokumentumokat, beolvasott, majd azt mondta, ő maga is ilyen kérdésekkel foglakozik. A már ismét letartóztatott Juhász Miklós a Himfy Ferenc ügyében 1958. június 19-én tett vallomásában is megerősítette, hogy 1956 novemberében–decemberében készült egy olyan tervezet, amely az alsópapság kívánságait és javaslatait foglalata össze, s ezt Himfy és Bulányi elvitték Grósz Józsefhez. Bulányi ugyanakkor ebben a vonatkozásban megtagadta a vallomástételt. Ezt a mozzanatot a hatóság oly mértékben fontosnak tartotta, hogy még az 1961-es letartóztatások alkalmával is visszatértek e dokumentumok keletkezésének körülményeire pl. Ikvay László, Lénárd Ödön kihallgatásakor.³⁴

A Grósz József hagyatékában lévő, immár kiadott iratgyűttes (Kísérőlevél a budapesti papságnak a püspöki karhoz intézett beadványához, A budapesti papság javaslata a püspöki karhoz egy papoknak szóló körlevél tartalmáról, A budapesti papság javaslata a püspöki karhoz egy híveknek szóló körlevél tartalmáról, A budapesti papság hívekhez szóló körlevéltervezete, A budapesti papság témajavaslata a püspöki karhoz az egyház és állam viszonyának rendezése ügyében) Kálmán Peregrin feltételezése szerint a Regnum Marianum papjainak körében készülhetett.³⁵ Amennyiben feltételezését elfogadjuk, valószínűsíthető, hogy 1956 késő őszen a budapesti alsópapság körében több csoport is foglalkozott az állam és egyház viszonyának a közel jövőben történő újraszabályozásával.³⁶

Bulányiék 1956 őszén tehát nemcsak követték az eseményeket, hanem igen határozott koncepcióval rendelkeztek, ennek előzményei pedig legalább 1951-ig vezethetőek vissza. Ekkor keletkezett ugyanis a Papi rekollekciós elmélkedések című dokumentum, amelyet szerzői bizonyosan az 1951. július 21-i

³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-146786/14 és ÁBTL 3.3.5.-O-12893/4 Konspirálók

³⁵ Dokumentumok Grósz József kalocsai érsek hagyatékából, 1956–1957. Kiad. Kálmán Peregrin. Szent István Társulat – Hamvas Béla Kulturakutató Intézet, Bp. 2011. 287–294.

³⁶ Kálmán Peregrin a Werner Alajos és társai ügy vizsgálati anyaga alapján feltételezi, hogy 1956 nyarán Emódi László kezdeményezésére készült egy tervezet, amely a katolikus egyház követeléseit foglalta össze. A regnumista atyák aztán megszervezték, hogy az Esztergomi Főegyházmegye őszi korónáin minden esperesi kerületben felolvassák és megtárgyalják ezt a dokumentumot. (Grósz József i. m. 32–33.) Ezen a ponton érdemes Rózsavölgyi László vallomását idézni: „A gyűlés előtt hetekkel Emódi — aki akkor valamelyik üzemben munkásként dolgozott — elkészítette, illetve legépelt azokat a kérdéseket, amelyekről, úgy tartotta, hogy a korona-gyűlésen fel kell vetni. Ezt egy regnumi közösségi találkozón meg is beszéltek. Tudomásom szerint a többi regnumos is ismerte az Emódi által kidolgozott kérdéseket és azokkal egyet értett. A közösségi megbeszélésen megállapodtunk abban, hogy a regnumos papok saját esperesi kerületükben a korona-gyűlésen hasonló szellemben fognak felszólalni. A dél-budai esperesi kerületben engem bíztak meg a megbeszélte kérdések felvetésével. Úgy tudom, hogy Csiszér Ferenc — aki más esperesi kerületbe tevékenykedett — is elkészült az elmondandó felszólalásával.” (BFL XXV. 4.f. 1961–9228. 264. doboz 1287.sk.) Rózsavölgyit a vallomástétel alkalmával szembesítették az „Előljáróban” kezdetű dokumentummal, amely a peranyag bizonyítékai közt is megtalálható. Ez a szöveg nem azonos a Grósz hagyatékban talált iratgyűttes egyikével sem, sőt még csak nem is emlékeztet azokra, ez persze nem zárja ki Kálmán Peregrin feltételezését, hogy a kalocsai érsekhez eljuttatott és 2011-ben közreadott dokumentumok megszövegezői a Regnum közösségéhez tartoztak, de a vizsgálati anyagban olvasható vallomások nem erre az iratgyűttesre vonatkoznak.

eskütétel után vetettek papírra.³⁷ A dokumentum saját bevallása szerint közös megbeszélések, elmélkedések eredménye, egy közösség alkotása: egyfajta helyzetkép a magyar egyház állapotáról, mulasztásairól és lehetőségeiről. Szerzői Bulányi, Török Jenő, Juhász Miklós, Eglis István (Himfy szerzősége kérdéses: Török Jenő vallomása szerint részt vett a megszövegezésben, Juhász szerint azonban nem, éppen ezért tudott közvetíteni az Endrey Mihály és köztük kialakult feszültség feloldásában, Endrey ugyanis sérelmezte a szóban forgó munkában leírtakat).³⁸ Az írás mottója Máté evangéliumából származik: „Keressétek először az Isten Országát és az Ő igazságát...”³⁹ (Az Isten országa kifejezés kulcsfogalom lesz majd később Bulányi és a Bokor-mozgalom teológiájában.) A dokumentum, bár a legnagyobb tisztelet hangján szólt a püspöki karról, mégis komoly kritikát fogalmazott meg vele szemben: „Amikor fiúi engedelmisségben vagyunk főpásztoraink iránt, mégsem mellőzhetjük a közelebbi és távolabbi egyházpolitikai ténykedések bíráló boncolgatását, az említett alapszempont és kizárólag teológiai (szentírási, szenthagyományi) szempontok szerint, egyes egyedül a levonandó tanulságok kedvéért — még mindig nem egészen késő — és természetesen eleve alávetve minden szavunkat az egyedül illetékes Szent-szék ítéletének. Addig azonban saját lelkiismeretünk szavára kell hallgatnunk.”⁴⁰ Az írás abból indul ki, hogy az elmúlt hetek drámai eseménysorozatával új szakasz kezdődött a magyar egyháztörténelemben. Az új szakasz nyitánya véleményük szerint az Állami Egyházügyi Hivatal felállítása és Kossa Istvánnak a hivatal élére történt kinevezése. Első felvonás a Grösz-per, a második az első vikárius generálisi (általános helynöki) kinevezések: Beresztóczy Miklósé Esztergomba, Szécsi Antalé Csanádba, valamint az új irodaigazgatóké. „Okulva a csehszlovák szakadást kiküszöbölő lengyel példán püspökeink, igen helyesen simán kinevezték azokat az előterjesztett jelölteket, akik ellen kánoni

³⁷ A dokumentum megtalálható: BFL XXV. 4.f. 1961-9237. Kertész Tivadar és társai bizonyítékai között. Török Jenő vallomása szerint 1951 augusztusában az általuk vezetett papi csoport a piarista kápolnában gyűlt össze, ahol Halász Piusz ciszter szerzetes tartott számukra lelkigyakorlatot, majd másnap az örmény kápolnában Török tartott beszámolót az aktuális helyzetről, beszámolóját a Papi rekolléziós elmélkedések alapján tartotta, tehát ekkor ismertette először szélesebb körben annak főbb állításait. BFL XXV. 60. e. 1953-002191.

³⁸ „Egyébként az u. n. »papi csoport« munkájába is bekapcsolódott és gyakran megjelent összejöveteleinken. Több alkalommal elmélkedést, előadást is vállalt. Ezek — már említett érdeklődési körének megfelelőleg — pedagógiai tárgyúak voltak. Tudom, különösen az u. n. »nehéz esetekkel«, a nehezen kezelhető emberekkel foglalkozott ilyen előadásaiban szívesen. 1952 tavaszán egyik egyetemistákból álló csoportom vezetésére is megkértem, mert nem tudták velem összeegyeztetni idejüket. Ezzel a csoporttal többször szobámban is találkoztam. Egy másik csoportjáról is tudok. Mindannyiunk közül Endrey A.C. igazgatóval ő volt a legbarátiabb kapcsolatban. Tőle tudom azt is, hogy Endrey nagyon rossz néven vette a »Tájékozódás« című egyházpolitikai brossúrát, és igen kemény kifejezéssel illette annak szerzőit. Himfy diplomata, egyeztető természetének megfelelően igyekezett Endreyt kiengesztelni velünk, több alkalmat teremtett arra is, hogy baráti találkozás formájában én is közelebb kerüljek hozzá. Ezekben a találkozásokon azonban, minthogy mások is voltak jelen, nem esett szó a csoportmunkáról. Inkább csak a személyes jó viszony elmélyítését szolgálták. Himfy annál is inkább tudott közvetítő szerepre vállalkozni Endrey és az említett brossúra szerzői között, mert ő nem vett részt azon a megbeszélésen, amelyiken vázlata és gondolata megszületett.” ÁBTL V-140907/1 Juhász Himfyvel kapcsolatos vallomását l. 61. skk.

³⁹ Papi rekolléziós i. m. 1282.

⁴⁰ Uo. 1282.

kifogás nem volt emelhető. Azt sem lehet mondani, hogy kényszer forgott fenn, mert a csanádi püspök ugyan házi őrizetben volt a kinevezéskor, de pl. a veszprémi püspök nem.”⁴¹ Harmadik felvonásnak, s egyfajta fordulópontnak az 1951. július 3-i püspökkari konferenciát tartották, s a konferencia egyik legsúlyosabb eseményének a papi békemozgalmat legalizáló püspökkari nyilatkozatot tekintették.⁴² „Itt a punctum saliens és nem másutt! Hiányzott a börtönben ülő két érseken kívül a háziőrizetben tartott székesfehérvári, csanádi és váci püspök, viszont jelen volt a két új vikárius generális (az esztergomi és a csanádi). Az elnöklő egri érsek »beláthatatlan következmények elhárítása érdekében« kérte az előterjesztett nyilatkozat aláírását. Ennek a nyilatkozatnak három mozzanata volt: a) az előző évi egyezményt lényegileg megújító hűségnyilatkozat a kormányzat, illetve az alkotmány felé, annak kijelentésével, hogy az állami törvények nem ellenkeznek az isteni törvényekkel. b) Az előző egyházi per bűnöseinek elítélése c) A papi békemozgalom ajánlása és ezzel legalizálása (eddig u. i. a helytelenítés többnyire azon a címen történt, hogy nem a hierarchiától kiinduló papi szervezkedés). A nyilatkozat aláírása tiltakozás nélkül megtörtént.” — foglalta össze a történéseket a dokumentum.⁴³ Negyedik felvonás — folytatódik a helyzetértékelés — a konferenciát követő új rendelkezések: az aulákban megjelentek az ÁEH és államvédelem képviselői s elfoglalták helyüket. Szétküldött kérdőívek alapján megtörténik a plébániákon működő papság és szerzetesek összeírása; a jelentésnek felelősség terhe mellett ki kell terjeszki az egyházközség területén tartózkodó, esetleg papi vagy szerzetesi mivoltukat titkoló szerzetespapokra, azzal az ígérettel, hogy amennyiben a jövőben tudnak ilyenekről, jelenteni fogják. (E perctől kezdve tehát a papi működésre engedélyt nem kapott szerzetesek az államvédelmen kívül a plébánosaiktól is tarthatnak. Felmentenek kitűnő buzgó plébánosokat, mint pl. a legjobban vezetett budapesti plébánia, a cisztercita plébánia vezetőjét és a váci egyházmegye egyik legkiemelkedőbb papi egyéniségét, Vedres prelátust; hasonló nyugdíjazások sorozata indul meg – szól a dokumentum. Végül az ötödik felvonás az állami hűségeskü letétele és Badalik Bertalan veszprémi püspök július 22-én a Magyar Nemzetben megjelent cikke, amely megindokolta a püspökök eme lépését a nyilvánosság előtt is.⁴⁴ Ezzel kapcsolatban a dokumentum így fogalmazott: „A záróakkord-szerű Badalik-cikkben a magyar episcopátus egyik legnépszerűbb és legintranszigenesebb tagjának elvi nyilatkozatával és a püspöki kar eskütételének gyakorlati tényével mind elvileg, mind gyakorlatilag megtörtént a visszavonulás a »külső várból« a »belső várba«; a már régóta jogosulatlanul

⁴¹ Uo. 1281.

⁴²A magyar püspöki kar tanácskozásai 1949 és 1956 között. Dokumentumok I. kötet. Borovi József gyűjtésének felhasználásával összeállította Balogh Margit. Jegyzetek: Balogh Margit, Gárdonyi Máté, Rosdy Pál. ME/TEM, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány és a Szeged-Csanádi Püspökség, Bp. 2008. 354–360. A békepapi mozgalommal kapcsolatos nyilatkozatot l. uo. 359.

⁴³ Érdekes adalék mindehhez a Baba fedőnevű ügynök jelentése, e szerint 1951 júliusában a Bulányi-féle mozgalom papi vezetői is kiértékeltek a helyzetet, s arra jutottak, hogyha a püspöki kar olyan határozatot hozna, hogy a funkcionáló papoknak be kell lépniük a papi békemozgalomba, ezt megtagadnák és illegálisba vonulnának. ÁBTL O-11959/1a Lombardisták

⁴⁴ *Badalik Bertalan*: Eskütétel után. Magyar Nemzet. 1951. júl. 22. VII. év. 169. szám

tartott politikai és közjogi régióból, az attentizmus és belső emigráció világából az egyházat jogosan megillető hitéleti és lelkipásztori régióba, a »nem evilágból való ország« sajátos működési területére.⁴⁵

Az elmélekedések szerzői úgy látták, a püspökök túl sokáig és túl mereven ragaszkodtak az egyház korábbi közjogi és társadalmi pozícióihoz, másfelől a vallásszabadságot, a hitélet gyakorlását akadályozó lépések, vagy éppen a természeteti és isteni törvényekkel egyaránt ellenkező intézkedések, így a kitelepítések ellen nem szólaltak fel, inkább a hallgatást választották. E tekintetben a lengyel egyházi vezetés magatartását tekintették mintának, amely szerintük világos és határozott választóvonalat húzott annak kapcsán, hogy hol lehet engedményeket tenni egy ateista államnak és hol van az a pont, ahol már nem szabad engedni. Úgy látták, a magyar püspöki kar még mindig „intézményekben, keretekben, külső intézkedésekben, tömegben és nem minőségben [gondolkodik], lehetségesnek tartja a néhányéves átmeneti szünetelést, a jövőt nem a mai kevesek hősi helytállásából, tanúságtételéből, szűk körű de annál mélyebb apostoli munkájából gondolja szervesen kinőni, hanem a »változás« után a »rossz álmot« elfelejtve, nagyjából a régi keretek és intézmények között, immár nagy tömegekkel újrakezdeni. Pedig nincs egy éve, hogy a legközelebbi szomszédságunkban, a passauai katolikus nagygyűlésen kimondották a közelmúlt tapasztalatai alapján, hogy a fő feladat a családi pasztoráció mellett az elit, az öntudatos keresztények minőségi és nem mennyiségi kinevelése. Pár hónapja pedig a Bécsben megjelenő Wort und Wahrheit c. kitűnő kat. folyóirat a csehszlovák helyzet drámai rajza kapcsán sajnálkozik, hogy a tanulságokat sajnos a legközelebbi szomszédok (!) sem vonják le, majd így folytatja: »Legalábbis az a tanulsága megvan minden modern egyházüldözésnek, hogy az egyház igazi ereje nem a szervezetben, a gépezetben, a külső művekben és a pontos közigazgatásban rejlik. Ezt szétrombolhatják, vagy — mint a csehszlovák példa mutatja — átvehetik az ateista kormányzat emberei, hogy felhasználják, visszaéljenek vele a rezsim szellemében. Az egyház igazi ereje belül van: a hívek szívében, lelkiismeretében, a kegyelemben.«⁴⁶

A dokumentum részletesen foglalkozott Mindszenty József alakjával és tevékenységével is: „Az évek távlatában egyre markánsabban áll előttünk e nagy egyéniség alakja, fény- és árnyoldalaival, működésének nagy erényei és nagy tévedései, amely utóbbiak azonban a legteljesebb jóhiszeműségből, őszinte meggyőződésből fakadtak.” – fogalmaztak a szerzők.⁴⁷ „Mint zászlósúr minden gyökérszálával a régi magyar hagyományban gyökerezett, az apostoli királyság eszménye hevítette, mint politikus kimondottan konzervatív volt. Mint főpap külföldi megítélői szerint is a VII. Gergely fajából való, fajtájából a hatalmi egyház, a hierokrácia képviselője. Elképzeléseiben Krisztus Királysága úgy valósul, ha a papság hatalmi úton közvetlenül szerez érvényt az isteni törvénynek – nem pedig a lelkek útján közvetve. Ezért az egyház és állam elválasztását szörnyűségnek, Krisztus királyi jogai elárulásának tartotta. Mint pap szentéle-

⁴⁵ Papi rekollekció i. m. 1284.

⁴⁶ Uo. 1285–1284.

⁴⁷ Uo. 1295.

tú, Krisztus szíve szerint való pap, aki a lelkek gondozásában mind a maga, mind a mások számára csak a hősi helytállást képviselhette.”⁴⁸ Az írás tehát elismerte Mindszenty hősies helytállását, de az általa képviselt elveket és eszméket, a bíboros egész szerepfelfogását már idejétmúltnek tekintette, és semmiképp nem tartotta célravezetőnek.

A szöveg a továbbiakban kritikusan szólt a katolikus egyháznak a múlt rendszerben betöltött szerepéről, a hatalmi egyházzól, s leszögezte az egyháznak az államtól függetlenül kell léteznie, s támaszát a hívekben megtalálnia. Ez a gondolat elsősorban Török Jenőhöz köthető, hiszen a piarista szerzetes doktoriját Szekfű Gyulához írta az Eötvös József minisztersége alatt zajló katolikus autonómiamozgalmakról,⁴⁹ s az egyház és állam különválasztását, s a meg nem valósult autonómiatörekvéseket a jelenkorban is elérendő célnak tekintette: „[...] mi lett volna, ha a visszavonulás akkor történik, amikor a történelmi változás ránk köszöntött, és még épen állott a belső vár, anno 1945? Háborítatlan templomi pasztoráció, zavartalan hitoktatás, katolikus iskolák, lelki-gyakorlatos házak, Actio Catholica, kat. nyomdák és könyvkiadók – csak a nagybirtok elvéve, és ezzel az egyház és állam megkezdett szétválasztásának következetes folytatása és befejezése már előre vetette árnyékát. Nem egy világosan látó ember látta és jelezte ezt... Micsoda kitűnő külső példáink voltak arra, hogy függetlenül az államtól híveinkre építsünk lelkileg is, anyagilag is – gondoljunk csak a francia, belga, amerikai példákra. Mi lett volna, ha akkor is, az idézett lengyel sorokhoz hasonlóan élesen meghúztuk volna a világnézeti határvonalat, a Badalik cikkhez hasonlóan leszögeztük volna az államhoz való viszonyunkat, és Széchenyivel »kebelünkbe nyulva« kis bűnbánatot tartottunk volna a múltakért és így láttunk volna neki a belső vár kiépítéséhez. És pedig annak főerődítményeit megerősítve: templom, egyházközség, család. Papjainkat anyagilag is híveinkre támasztva (1000 hívő kitűnően elláthat egy papot), világi munkatársakat nevelve francia–belga mintán – és a tömegnek is a bűnbánat, ellenségszeretet, eleven hit szellemében való nevelésével, vagyis a belső várat megtöltve minél több elevenhitű, keresztény hívővel. Változásra spekulálás, terminusokban gondolkodás, átmentés helyett.”⁵⁰

A dokumentum szerint a nagyobb közösség kisebbekből épül fel, nem elég tehát az egyházközségi és egyházmegyei keretekben gondolkozni, a világegyházra kell figyelni, illetve meg kell találni, meg kell teremteni azokat a kisközségeket, amelyek az egyházközségeket élővé, nem jogi, hanem liturgikus egységgé, eleven hitű hívők közösségévé teszi. Mintának tekintették a francia, belga, holland egyház Szentszék által is elismert törekvéseit, s a belga-francia munkáspapok tevékenységét. Ezt egyébként a gyakorlatban is megkísérelték megvalósítani, együttműködtek az ekkor már feloszlott KIOE papi vezetőjével, Ikvay Lászlóval és a DL mozgalom irányítójával, Jolsvai Hedviggel is, akik

⁴⁸ Uo. 1295–1296.

⁴⁹ *Török Jenő: A katolikus autonómia-mozgalom 1848–1871. Adalékok a magyar liberális-katolicizmus történetéhez.* Stephaneum Nyomda, Bp. 1941. (Palaestra Calasanctiana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől. 33. szám)

⁵⁰ Papi rekollekciós i. m. 1294.

aztán szintén a Bulányi-per vádlottjai lettek. Továbbá Bulányi debreceni csoporttagjai is megpróbálták bekapcsolódni a munkáspasztorációba, sőt közülük többen is — felkerülve a fővárosba — az 1952 júliusában letartóztatott, majd kivégzett Sándor István szalézi szerzetessel is felvették a kapcsolatot Rákospalotán.⁵¹ Ami feltűnő, hogy a dokumentum a követendő minták között hazai előzményekre nem hivatkozott, e tekintetben a jelent valami radikálisan új kezdetének tekintette, amelynek előzményei nem találhatók meg a magyar katolikus egyházban. A magyar püspökök közül is egyedül Bánáss Lászlót említik egyértelműen pozitív kontextusban, aki kisebbségi sorból érkezett és — véleményük szerint — a suhardi vonalat képviselte az itthoni katolikus egyházban.⁵² Ugyanakkor Bulányiék környezetében több olyan személy is volt, aki az 1945 előtti katolikus egyesületi-mozgalmi élet meghatározó alakja volt (Eglis István EMSZO, Jolsvai Hedvig DL, Ikvay László KIOE) így személyük, s az általuk képviselt szellemiség nyilvánvalóan hathatott és alakíthatta közös munkájukat.⁵³

A Papi rekollekciós elmélkedésekben megfogalmazódó történelemszemlélet jellegzetességei már a dokumentum második egységében, az Elmélkedési anyag című részében olvashatóak: „sokszor az evilági köztörténet katasztrófáiból bontakozik ki az Isten Országá fejlődése, máskor pedig az u.n. aranykorok

⁵¹ ÁBTL O-11959/11 Lombardisták. Minderre Bulányi így emlékezett vissza: „Egy alkalommal találkoztam Sándor Pistával is. Szaléziánus dolgozó testvér, szerzetes volt ő Rákospalotán a Klarisszeumban. A debreceniek utat találtak hozzájuk. A Kolakovics-féle munkásfiú és munkásleány csoportok folytatásai: Orth Miska, az asztalos, aki majd szakérettségi után egyetemre került és mérnök lesz. És Szabó Magdi, egy tündérszép szőke leány, aki majd a felesége lesz. És besegítettek nekik Bigi (Balássy Géza) és Berényi Dini. Ők is jártak Rákospalotára. Sándor Pista nagymenő volt. Sokszorosította broszúráinkat, amiket mi csak gépelni mertünk. Amikor a munkás-fiataljait elviszik katonának és kék ávóssá teszik őket (palotaőrök, akik majd vigyáznak az ávó rabjaira), akkor is vissza-visszajárnak Pistához. Papokat a kommunisták csak agyonverik, tárgyalásos akasztás nem lehet a sorsuk. De Pista nem pap, csak dolgozó szerzetestestvér, őt nyugodtan fel lehet akasztani: 1953 június 28-án 21 óra 10 perckor hajtották végre a halálos ítéletet. Nem akarom elvitatni őt a szaléziánus testvérektől. De a Bokornak is ő az első vértanúja. Egy hónappal korábban viszi el őt az ávó, mint minket...” http://www.bulanyi.hu/images/onrajz/aki_dudas_akar_lenni_15.pdf (Letöltés ideje: 2015. június 17.)

⁵² A „suardi vonal” kifejezés (utalva Párizs érsekének, Emmanuel Célestin Suhardnak a tevékenységére) minden bizonnyal Bánássnak az egyház szociális tanításával s különösen a munkáskérdéssel kapcsolatos elkötelezett álláspontjára vonatkozik. L. erről Petrás Éva írását: „Clara pacta, boni amici” – Bánáss László veszprémi püspök 1946 karácsonyi körlevelének háttérre <http://barankovics.hu/cikk/clara-pacta-boni-amici-banass-laszlo-veszpremi-puspok-1946-karacsonyi-korlevelenek-hatterre> (Letöltés ideje: 2015. október. 10.)

⁵³ Az 1945 előtti katolikus mozgalmak és egyesületek hatása a háború után megalakuló kisközösségekre még további vizsgálatot igényel. A két világháború közötti katolikus megújulási törekvések továbbélésére — Vida István szerint — az 1956-os felkelés iránya, tartalma és méltósága adott kellő bizonyítékot. *Vida István*: Egy korszak mérlegéhez. In: Félbemaradt reformkor. Miért maradt el az ország keresztény humanista megújulása? A Katolikus Szemlében megjelent tanulmányok gyűjteménye. Róma 1990. 9–18. A hivatkozott hely: 15–16. Mezey András már idézett disszertációjában a következőképpen fogalmaz: „Mindezt figyelembe véve az 1946-os feloszlásnak áldozatul eső egyesületekre, vagy abból egyelőre kimaradt hitbuzgalmi csoportokra úgy fogok hivatkozni, mint előzménytörténetre, hiszen nagyon sok közvetlenül utánuk megjelenő bázisközösség nemcsak szellemiségében, de sokszor tagságában is kontinuitást mutatott fel velük.” Mindezek mellett is a szerző Bulányi első debreceni kiscsoportjait tekinti az első igazi magyarországi bázisközösségeknek. *Mezey A.*: Katolikus kisközösségek i. m. 10.

lehetnek az I. O. legsötétebb fejezetei (pl. a liberális éra »aranykora« nálunk, a Napkirály kora stb.). Így tehát a mai korfordulón, annak súlyos megpróbáltatásai és fájdalmas operációi közepette bizó optimizmussal tekint a hívő és hitből élő ember a megtisztulás, megújuló jövő elé – a jelen szorongatásait hasonlóknak érzi azokhoz a szülési fájdalmakhoz, amelyekről az Üdvözítő beszél az Evangéliumban.”⁵⁴ A szerzők fontosnak tartották, hogy álláspontjukat Róma is megismerje, a francia követségen keresztül ki is juttatták a dokumentumot, de 1952 tavaszán ugyanezen a csatornán jött meg a válasz, amelyet Walter János, a piarista rend generálisának asszisztense írt, e szerint Róma nem tartja időszerűnek, hogy szervezkedésükkel vagy a békepapi mozgalommal kapcsolatban nyilvános nyilatkozatot adjon ki.⁵⁵ Nem sokkal Bulányiék letartóztatása után aztán Eglis István juttatott ki egy összefoglalót a katolikus egyház helyzetéről a Magyarországról távozó nagyköveten keresztül Belgiumba.⁵⁶

A szóban forgó papi csoport s az általuk vezetett kisközösségek egykorúan tehát nem az üldözök és üldözöttek narratívájában helyezték el magukat. Sokkal inkább új utakat, új megoldásokat kerestek, s ezzel együtt megkíséreltek létrehozni egy ellennyilvánosságot, s egy alternatív magatartás- és életformát, amely ekkor még nem pusztán az ellenállásra vagy az elzárkózásra alapult, hanem arra (is), hogy a maguk nyelvén kommunikálva jelenhessenek meg a nyilvánosság (vagy annak egy szűkebb szelete) előtt, s ne csak a hatalom által uralt médiumokon keresztül láttassák tevékenységüket, egy olyan, főként az állambiztonság által alakított retorikába foglalva, amely kizárólag csak a nép és az állam ellenségeként mutatja be őket.⁵⁷ A mindennapok nyilvánosságában való jelenlétre jó lehetőségnek tűnt az üzemekben, gyárakban dolgozó, létszámfeletti papok és elbocsájtott szerzetesek működése, s ilyen eszköz lehetett volna az 1947-es *Provida Mater* pápai enciklikán alapuló világi szerzetesség intézménye, amely a külső jelek nélkül működő, világban élő szerzetesekre bízta volna a megváltozott körülmények között az apostolkodás feladatát.⁵⁸ A mozgalom Magyarországon Shvoy Lajosnak, a székesfehérvári egyházmegye püspökének a támogatásával, és a Dunabogdányba száműzött Kisberk Imre segédpüspök irányításával működött, a szervező munkát Kertész Tivadar pomázi káplán végezte, aki szoros kapcsolatot tartott Bulányiékkel is, bár volt közöttük némi feszültség is: a providás csoportok kifejezetten egyházközségi kereteken belül

⁵⁴ Papi rekollekciók i. m. 1309–1310.

⁵⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140907/1 Bulányi György és társai. Juhász Miklós vallomása

⁵⁶ Eglis még egy 1952. aug. 21-i találkozáson beszélt a belga nagykövet megkereséséről paptársainak, Bulányinak, Török Jenőnek, Szappanos Bélának (Barlay Ödön és Juhász Miklós késve érkezők) ÁBTL 3.1.9. V-140907 Bulányi György és társai, az ügyről l. még Eglis kihallgatási jegyzőkönyvét BFL XXV. 4. f. 006099 Fekete Gabriella és társai. A dokumentumot l. uo. a per bizonyítékai között.

⁵⁷ Az 1950-es évek katolikus ellennyilvánosságáról l. *Árpád von Klimó*: Nonnen und Tschekisten. Vorstellungen der ungarischen Staatssicherheit von einer katholischen Gegenöffentlichkeit in der frühen fünfziger Jahren. In: *Sphären von Öffentlichkeit in Gesellschaften sowjetischen Typs. Zwischen partei-staatlicher Selbstinszenierung und kirchlichen Gegenwelten*. Herausgegeben von Gábor T. Rittersporn, Malte Rolf, Jan C. Behrends. Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2002. (Komparatistische Bibliothek Band 11.) 307–334.

⁵⁸ *Bertalan Péter*: *Provida Mater*: Egy rejtőzködő enciklika magyarországi utóélete. Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány, Győr 2009.

működtek, szemben a piarista szerzetesek által létrehozott közösségekkel, amelyek iskolatípushoz kötve, korosztályi alapokon szerveződtek.

Az így megalakult kiscsoportok s az általuk képviselt szemlélet és magatartásforma az egyházon belül is a megújulás lehetőségét hordozta, s egy személyes döntésen alapuló elkötelezett kereszténységet vállalását jelentette.⁵⁹ Az alig egy hónappal Bulányiék letartóztatása előtt tartott debreceni lelkigyakorlatról egy Hódmezővásárhelyről érkezett, Gizella fedőnevű ügynök számolt be, jelentésében ennek a magatartásformának néhány fontos elemét mutatta be, főként a Juhász Miklós vezette elmélkedéssel kapcsolatban. Juhász arra hívta fel a figyelmet, hogy a csoporttagoknak óvakodni kell a „szektás magatartástól”, ami annyit tesz, hogy nem tarthatják magukat különbnek a többi kereszténynél. Óvakodni kell az olyan magatartástól is, mint amikor Pesten az áldozni akarók egyszerűen kivonultak, amikor meglátták, hogy Horváth Richárd közismert békepap áldoztat. Nem lehetünk antibolsevisták sem — idézi a jelentés Juhász szavait —, mert a keresztény ember nem gyűlölhet senkit. Vagyis Juhász mind az egyházon belül, mind azon kívül elutasította a demonstratív szembeállítás s elkülönülés gesztusait.⁶⁰

Visszatérve Himfy Ferenc vizsgálati anyagára és a többi vádpontra: Himfy Ferencet az 1957 márciusában végigsöprő letartóztatási hullám során több más egyházi személlyel együtt őrizetbe vették, Himfy elmondása szerint a házkutatás alkalmával megtalálták nála a Sátán Birodalma című írás fordítását, amelyet ő és egy szalézi szerzetes fordítottak.⁶¹ Amikor pedig ugyanezt Török Jenő letartóztatásakor megtalálták — emlékezett vissza —, az ÁVO-s állítólag azt mondta Török előjárójának: ez az írás önmagában 15 év. Ennek ellenére a Himfynél házkutatást végző — elmondása szerint — rendkívül rosszarcú „pu-fajkás” beleolvasott a szövegbe, lassan összehajtotta, visszarakta a borítékba, és a fiókba tette. Ez a németből fordított szöveg standard darabja volt az 1950-es évek egyházi szamizdat irodalmának, csakúgy, mint a különböző pápai beszédek és enciklikák, a francia munkáspapok írásai, a külföldi katolikus folyóiratokból készült fordítások (ezeket főleg Török és egyik segítőtje, Haranginé Boross Vilma készítették).⁶² De maguk a kisközösségi mozgalomban résztvevők (Bulányi, Himfy, Eglis, Juhász) is készítették a kiscsoportoknak szánt szociológiai, pszichológia, valláserkölcsi, dogmatikai jegyzeteket. Előadásukat pedig a

⁵⁹ L. erről *Máté-Tóth András*: *Bulányi und die Bokor-Bewegung. Eine pastoraltheologische Würdigung.* Wien 1996. 22.

⁶⁰ ÁBTL 3.1.5.-O – 11959/2 Lombardisták

⁶¹ *Gotthard Montesi*: *Das Reich des Satans. Dokumente.* Zweimonatschrift im Dienste übernationaler Begegnung 5. Jg. (1949) 4. Heft. 332–356.

⁶² Marx Gyula pécsi orvostanhallgató visszaemlékezésében hasonló mozzanat szerepel az 1955-ös esztendőből: „December 16-án éjjel megjelent három ávós, és házkutatást tartott nálunk. Végignézték a könyveinket, lemezeinket. A gépelt anyagokból egy halomra valót összegyűjtöttek; különösen érdekelték őket minden olyan írás, melyben előfordult Mindszenty József neve. Ekkor már éreztük, nagyon meleg a helyzet, s óriási feszültségben éltünk. Többek között elvitték azt a *Stimmen der Zeit*-ből fordított tanulmányt is, mely A Sátán birodalma címet viselte.” *Elmer István*: *A Sátán birodalma. Katolikus kisközösségi élet az 1950-es esztendőkből.* <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.01.23/0801.html> (Letöltés ideje: 2015. május 3.)

hallgatóság lejegyezte és sokszorosítva szétszította.⁶³ „Kispesti tartózkodásom alatt rengeteg gépelt irodalom került a kezemhez, magam is gyártottam ilyeneket, és egymásnak osztogattuk.” – emlékezett 1990-ben Himfy Ferenc. A szamizdat létmódjának egyik fontos ismérve a továbbadás, az ajándékozás s a további csere lehetősége, a reprodukált textus pedig magán viseli a létrehozó személy vagy csoport nyomait is – a katolikus kisközösségek által létrehozott és használt szamizdat-irodalom tanulmányozása még további lehetőségeket rejt magában, ezek jelentős része ma a BFL-ben a peranyagokhoz csatolt bizonyítékok között található.⁶⁴ Tanulmányozásuk azért is érdekes lehet, mert ezek a jegyzetek, broszúrák egy nagyon határozott társadalomképet is közvetítenek, amelynek egyik fontos eleme a munkáskérdés volt. A szamizdat jelentőségéről évtizedekkel később Lénárd Ödön piarista is megemlékezett: „Ilyen biztos, szívs és kemény jelek voltak a keresztény szamizdatok. A nagy közvélemény alig tud ezekről [...]. De a keresztények az ötvenes évektől kezdve mindvégig úzték ezt az ipart, hogy elkerüljék a lelki-szellemi megfulladást, újra és újra gépelve a számukra hozzáférhető ócska masinákon, a sok ügyességgel megszerzett indigóval és kalappapírral esetenként legfeljebb 7–8 példányban az életükhöz nélkülözhetetlen régi klasszikusokat és új írásokat, vagy a világegyház aktuális mondanivalóit [...] És tényleg mekkora jel volt ez! Fegyvereket nem is kerestek nálunk, dollárt általában ott találtak, ahová ők hoztak magukkal, de »broszúrák«! Másra valójában nem is voltak kíváncsiak, de azt ők is képtelenségnek érezték, hogy egy kereszténynek tudott ember lakásában ne találjanak ilyet. Ez volt a házkutatás fő célja, s egyúttal az államellenes összeesküvés elégséges bizonyítéka is. [...] Ezek szellemi robbanóanyagoknak számítottak, minden puszkapornál veszedelmesebbnek.”⁶⁵

Ami az 1956-al kapcsolatos irodalmat illeti, a vizsgálati anyagból kiderül: Himfy a november 2-i Irodalmi Újságból másolt és sokszorosított szövegeket, Németh László Emelkedő nemzet című írását, Illyéstől az Egy mondat a zsarnokságról és Tamási Lajostól Piros vér a pesti utcán című verseket találták meg nála, és feltehetőleg Benjámín László Elesettek c. költeményét, de birtokában volt az Élünk egy stencilezett példánya is. Bulányitól pedig megkapta lejegyezve Mindszenty beszédét és a Demokrata Néppárt programvázlatát. Az 1958-ban folytatott vizsgálati anyagból az is kiderül, 1957-es letartóztatása alkalmával a BM II/5 osztálya Himfy Ferencet beszervezte. Saját maga évtizedekkel később így beszélt erről: „Végül aztán ’57. március 12-én MUK-ügyben letartóztattak: ezen az estén vagy éjszakán vittek el, amikor a házkutatás megtörtént. Ekkor töménytelen embert vittek be a Gyűjtőfogházba. Mi magunk kilencen voltunk egy kétszemélyes cellában. Természetesen nemhogy aludni, de ülni alig lehetett. 9 napig voltam bent. A nyolcadik napon hivatott egy rendőr-

⁶³ Himfy A lelkiélet alapjai és a Kegyelemtan c. jegyzeteket készítette el, ezeknek azonban eddig nem sikerült a nyomára bukkanni, meglétükről főként Fekete Gabriella és Görög Lenke vallomásaiból tudhatunk.

⁶⁴ *Danyi Gábor*: Cenzúrán túl, nyomtatáson innen. A szamizdatok textualitása és történeti előzményei. In: Doromb. Közköltészeti tanulmányok 2. Szerk. Csörsz Rumen István. Reciti, Bp. 2013. 317–327. különösen: 320–321.

⁶⁵ *Lénárd Ödön*: Erő az erőtlenségben. Kairosz, Bp. 2008. 3. kiad. 120–121.

tiszt, és rá akart beszélni, hogy legyek spicli. Nem is olyan általános spiclinek akartak alkalmazni, pusztán három emberre állítottak volna rá: Endrey Mihály püspökre, Sík Sándorra és Radó Polykarp egyetemi tanárra. Hogy honnan tudták, miszerint én ezekkel jóban vagyok, mai napig sem tudom. Én ki akartam szabadulni minden körülmények között, mert a szamizdat irodalom a padlásomon volt összerakva egy hatalmas csomagban, azon kívül anyámról is gondoskodnom kellett, tehát nekem a végleges letartóztatásomat valami módon késleltetni kellett. Így aztán úgy tettem, mint aki vállalja ezt a feladatot – nagy rábeszélésre természetesen. Elvállaltam, de nem teljesítettem. Ennek aztán az lett a következménye, hogy '58. március 19-én véglegesen letartóztattak.” A vizsgálati anyag is megerősíti, miután dekonspirálta magát, immár tudatosan készült arra, hogy államtitoksértés miatt bármikor ismét őrizetbe vehetik. Nagyon hasonló módon mesélte el beszervezését és azzal kapcsolatos reakcióját egy 2014 áprilisában készült interjúban Juhász Miklós egyik fővárosi leánycsoportjának vezetője, F. M., akit 1953. március végén, április elején idézték be Szegedre tanúkihallgatásra, az egyetemista lány azonban nem tudott elutazni, az állomáson már várták: „[...] kimentem az állomásra, ahol az állomás lépcsőjén lekapcsoltak, és bevitték. Nem tudom, hova, mert egy csomót utaztunk lesötétített autóban. Egy éjszakát állítottak a falnak fordulva, nem tudtam, mi van mögöttem. És akkor reggel fölvittek kihallgatásra, és hát a Juhász Miklósról meg ezekkel kapcsolatban kérdeztek. És én megdöbbenem, hogy mennyi mindent tudnak. S azt mondtam, hogy nekem innen minden áron ki kell jönnöm. És akkor ráállítottak a Himfyre. És én akkor a Pogányhoz [Pogány Józsefhez] jártam a piaroknál, mert ugye a Juhász Miklóst elvitték, és ő kijárt vasárnaponként Kispestre misézni. És elmondtam neki mi történt, és mondtam, hogy mondja meg a Himfynek, hogy keresni fogom, de ne mondjon nekem semmi olyat, amit nem akar. És így kerültünk kapcsolatba. S aztán három hónap múlva megszűnt az egész, amikor a Nagy Imre-kormány visszajött. Kéthetente értem jöttek, nem emlékszem, hogy írtam-e valamit, a kocsiba kérdezgettek, és azóta szóval semmi.” F. M. az interjúban azt is elmondta, hogy korábbi környezetével megszakított minden kapcsolatot, így információi valószínűleg kevésbé voltak értékesek, és ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy személye már nem volt érdekes az állambiztonság számára.

Himfy újabb letartóztatásának az volt a közvetlen előzménye, hogy az 1957 márciusa óta bujkáló Bulányi és Juhász Himfyvel együtt megpróbált Nyugatra szökni. Himfy nem tudta, hogy a két piarista hol rejtőzik, az 1956 októberében szintén börtönből szabadult Fekete Gabriellán keresztül tartotta velük a kapcsolatot, s igyekezett őket szorult helyzetükben anyagilag is segíteni. Kállay Emil, aki gimnazistaként 1945 és 1947 között tagja volt Bulányi debreceni csoportjának, majd maga is jelentkezett a rendbe, de mint „létszámfölötti” végül az esztergomi főegyházmegye papja lett,⁶⁶ úgy emlékszik, mikor még nyitva voltak a határok, maga Sík Sándor javasolta Bulányiéknak, hogy hagyják el az országot, ők ekkor még mindenképpen maradni akartak. Feltehetőleg valamikor

⁶⁶ Kállay Emil csak 1989 februárjában tett örökfogadalmat, 1991-ben költözött be a piarista rendházba, 1995-ben pedig a rendi káptalan tartományfőnökké választotta.

1957 végén, látván helyzetük kilátástalanságát, Bulányiék Fekete Gabriellán keresztül jelezték megváltozott szándékukat. Himfy Ferenc ezt követően egy kiskunfélegyházi születésű, fiatal apáca segítségével vette fel a kapcsolatot a nő egyik munkatársával (mindketten a Bányászati Építő Vállalat Tervező Irodájában dolgoztak), aki vállalta, hogy előkészíti Himfy és Bulányiék külföldre távozását. Azt azonban egyikük sem tudta, hogy a férfit, akit 1949-ben már egyszer elítéltek tiltott határátlépés miatt, 1957 júliusa óta a BM II/3 osztálya megfigyelte hírszerzés gyanúja miatt, az ügyet egyébként a Baltigh György és társai vizsgálati dosszié tartalmazza.⁶⁷ A fiatalembert 1958. március 6-án fogták el tiltott határátlépés közben, s az ő letartóztatása és kihallgatása volt Himfy Ferenc március 19-én bekövetkezett őrizetbe vételének közvetlen előzménye. Minderre Himfy így emlékezett vissza: „Találtam is egy fiatalembert, aki 8 év börtön után éppen akkor szabadult, s aki azt mondta: ha ő maga ki tud jutni Svájcba, akkor biztosítja ennek a két piaristának a kijutását. Úgy egyeztünk meg, hogy ha kijutott Bécsből egy semmitmondó levelezőlapot fog nekem küldeni, amit arról fogok fölismerni, hogy a bélyeg mellett egy gombostűvel átszúrja. Ez hitelesíti a lapot. Nekem fogalmam sem volt arról, hogy ezt a szerencsétlen pasast menekülés közben elfogták, s kiverték belőle a feladatot. Én megkaptam tőle az átszúrt levelezőlapot, és éppen azon törtem a fejem, hogy találjam meg Bulányit és Juhász Miklóst, amikor letartóztattak: hatan jöttek értem este 10 órakor, közben Rákoskeresztúrra költöztem, ott tartóztattak le. Nem vittek börtönbe, hanem fölvittek valahol a János-hegy oldalában egy magánháza, és minden áron azt akarták tudni, hol lakik Bulányi meg Juhász. Tényleg nem tudtam, hogy hol laknak, mert annyi eszünk nekünk is volt, hogy közvetítőn keresztül érintkeztünk, személyesen nem találkoztunk. A közvetítő után nem érdeklődtek, én meg váltig mondtam, nem tudom, hol laknak. Itt az ellenpárja az előbbi sötétarcú pufajkásnak, mert a hat pasas között, aki letartóztatott, egyetlen egynek volt emberi arca. Nagyon jóképű, harminc körüli, jó megjelenésű fiatal férfi volt. Azért mondom, hogy ellenpárja, mert ettől kaptam egy akkora pofont, hogy leestem a székről, és egy hónapig nem hallottam a jobb fülemre. Azért mert állítólag tagadtam, hol lakik Bulányi. De én nem tudtam! Jó, jó, ha tudtam volna, sem mondtam volna meg, egy pofon még nem elég ahhoz... Akkor hajnalban bevittek a Fő utcába, ott létszámba vettek, és 8 boldog hónapot töltöttem el itt.” Az előzetes letartóztatásról szóló visszaemlékezésében Himfy részletesen szólt a Berzenczey utcai – Ferenc téri felkelőcsoporthalálra ítélt tagjáról, Onestyák Lászlóról, akivel már az ítélelhirdetés után került egy cellába: „Még egy érdekes jelenetet kell elmondanom. Egyszer csak belöktek hozzám egy 19 éves forma fiút, akiről rövid idő alatt megtudtam, hogy Onestyák Lászlónak hívják és cigány származású. '56-os események miatt halálra volt ítélve, most a siralomházból hozták fel, hogy tanúskodjon valaki ellen. Na, aztán megmondta szépen magyarul, hogy mit fog csinálni, nem tanúskodni!... Sok minden érdekes dologról beszélgettünk, természetesen tegező formában, mert ott a börtönben mindenki tegeződik. [...] Aztán ki is végezték. Most, amikor a

⁶⁷ ÁBTL 3.1.9. V-143634 Baltigh György és társai

Nagy Imre temetése volt, föl is olvasták a nevét. Pedig nem is volt nagykorú. Amikor az úgynevezett bűncselekményt elkövette: megvárták, amíg 18 éves lesz, akkor ítélték halálra, és aztán 19 éves korában ki is végezték.”⁶⁸

Himfy ügyében a Vizsgálati Osztály által 1958. július 8-án készített jelentés szerint a határátlépés előkészítésében szerepet vállaló fiatalembert, miután megállapítást nyert, hogy a hálózati osztály kezdeményezése volt a Nyugatra való kiszöktetése, szabadlábba helyezték. A vele kapcsolatban álló apácát pedig kompromittáló adatok alapján a BM II. osztálya beszervezte és foglalkoztatta. Himfyt a tiltott határátlépés ügyében tehát nem lehetett felelősségre vonni anélkül, hogy a két említett személyt ne kapcsolják az üggyhez. A jelentés szerint Himfyt az egyesülési szabadsággal való visszaéléssel sem lehet megvádolni, mert a korábban letartóztatott Görög Lenkét is csak csoportosan elkövetett izgatás büntette miatt ítélték el, s az egyesülési szabadsággal való visszaélés vádpontja alól felmentették. Az államtitoksértés büntettségében a Legfőbb Ügyész a bírói úton történő felelősségre vonást nem engedélyezte, így ellene a nyomozást megszüntették, és 1958 novemberében Himfyt közbiztonsági őrizetbe vették. 1959 júniusában történt szabadulása után egészen 1964-ig nem kapott papi hivatalt, ez idő alatt Budapesten a Szolidaritás Háziipari Szövetkezetben dolgozott.⁶⁹ Egy ideig unokanővérénél, Darvas Annánál lakott a VI. kerületben, a Benczúr utcában s nem messze a lakástól, a Szent Család templomban a reggeli órákban misézett, majd 1963 végétől a Thököly úti domonkos templomba került. A róla rendszeresen jelentő, Hajdú fedőnevű ügynök szerint Himfynek a Szent Család plébánián tartott miséi teljesen más hangulatúak voltak, mint a lakóhelyén, Budaörsön tartott miséknek, ráadásul a Szent Család plébánia reggeli szertartásain csaknem mindenki áldozott.⁷⁰ Az 1961. februári letartóztatási hullám során Himfy Ferencnél is házkutatást tartottak, s az év augusztusában kihallgatták, de az ellene indított nyomozást végül 1961 novemberében megszüntették.⁷¹ A katolikus egyház elleni akció azonban két, vele szorosabb kapcsolatban álló személyt is súlyosan érintett: Gáldi Zoltánt és Tihanyi Margitot is több évre ítélték a Palos Bernardin György, illetve a Kiss László és társai elleni perekben. Gáldinak 1957, Tihanyinak pedig kb. 1946–47 óta Himfy Ferenc volt a lelkiatyja.

⁶⁸ Onestyák László rövid életrajzát l. *Eörsi László: Ferencváros 1956. A kerület fegyveres csoportjai. 1956-os intézet. Bp. 1997. 191–192.*

⁶⁹ A Pintér fedőnevű ügynöknek Holl Bélával kapcsolatos jelentése az internálásból szabadult Himfy helyzetét is érintette. Ebből megtudni: Himfy és Holl barátsága még 1952/53-ra tehető, mikor Holl a kispesti főplébánián, Himfy pedig a volt jezsuita templomban volt káplán. Mindketten nagy zenerajongók, akik együtt jártak Stadler Frida összejöveteleire is. Himfy évtizedek óta kapcsolatban áll a KLOSZ-szal, Stadleren kívül Görög Lenkével, Fekete Gabriellával és a papi irányítókkal, a piaristákkal, elsősorban Sík Sándorral, korábban Bulányival, Törökkel és Juhással. Himfy az internálásból való visszatérés után is többször találkozott Holl-lal, s mivel Pestet nem hagyhatta el, Holl intézte ügyeit, ő eszközölte ki számára a néhány száz forintos segélyt az egyházmegyei hatóságtól. A jelentés szerint Himfy nagyon bánja, hogy még nem engedélyezték Pestről való távozását, pedig Gyömrőre lett volna egyházi beosztása. ÁBTL 3.1.2.- M-20887

⁷⁰ ÁBTL 3.2.1.-M- 34608 „Hajdú” 1962. okt. 24-i jelentés

⁷¹ ÁBTL 3.1.9.- V-146835/14 Pallós Gáza és társai

Himfy a hatvanas évek elején, közepén is foglalkozott fiatalokkal, s az ekkor készült ügynökjelentésekből tudjuk, hogy vidékre kerülése után is igyekezett bizonyos rendszerességgel felutazni a fővárosba „lelki gyermekeihez.”⁷² Mindezt a vele készített interjú is megerősíti: „Szabadulásom után még négy évig nem engedtek vissza dolgozni az egyházmegyébe, ezért elmentem a Szolidaritás nevű szövetkezetbe trógernak. Ez egy pesti szövetkezet tulajdonképpen egy angolkisasszony létesítette apácáknak és kirúgott papoknak, főleg szerzeteseknek. Elég szépen működő szövetkezet volt, egy fehérnemű részleggel, egy kesztyű részleggel, egy kötő részleggel, meg még egy párral. Innen Szentesre kerültem, egy békepapnak a szárnyai alá, nyilván azért, hogy ellenőrizze, mit csinálok. Szentesen nem szerveztem csoportot, de a pesti csoportjaimat fenn tartottam, még újakat is csináltam, és úgy kéthavonként egyszer három napra föl-fölmentem Szentesről. A pesti utazásaim ellen ez a békepap nem emelt kifogást, de hiába is emelt volna, mert nem nagy korkülönbség volt, csak négy-öt évvel volt idősebb nálam, korábban nagyon jó viszonyban voltunk egymással, sokszor meghívott lelkigyakorlatra, előadásokat tartani, így nem tudott azzal a teljhatalommal fellépni, ami egy átlag-plébánost egy átlag-káplánhoz fűz.”⁷³ Himfy Ferenc kiscsoport-szervező tevékenységéről ebből az időszakból több konkrétummal egyelőre nem rendelkezünk, a hatvanas évek első felében létrejövő katolikus kisközösségek azonban már jelentősen megváltozott feltételek között tevékenykedtek, új fejezetet nyitva a hazai kisközösségek történetében.

Ami pedig a kisközösségek működésének kezdeti szakaszát illeti: Tomka Miklós A vallás mint változó rendszer című írása szerint a konfrontáció időszakában (vagyis 1949 és 1956 között) a katolikus egyházon belül voltak olyanok, akik úgy gondolták az egyház életben maradásának garanciáját az állam által engedélyezett kereteken túl kell keresni.⁷⁴ Összességében azonban Tomka úgy látta, az erre irányuló kísérletek elszört törekvések maradtak, nem alakult ki „földalatti egyház”, legfeljebb annak a csírája. „Ily módon a hivatalosan engedélyezett egyházszerkezet mellett egy »párhuzamos struktúra« keletkezett, a hivatalos egyházzal azonos (!) identitással és célkitűzéssel. Talán még bizonyos munkamegosztás is kialakult. Amit az egyháznak szabad volt tennie, annak az engedélyezett keretben kellett történnie. Ami tilos volt (mint az ifjúsággal való foglalkozás, a vallási továbbképzés, a társadalmi kérdésekkel való foglalkozás és mindennemű karitatív tevékenység) ahhoz más csatornákat kellett találni.” – fogalmazott Tomka, hangsúlyozva azt is, hogy az egyházon belül az egység a hivatalos egyház és a létrejövő csoportok között megmaradt, s szakadás a békepapi mozgalom megjelenésével sem következett be. (Tény, hogy Bulányiék Sík Sándor piarista tartományfőnök, Endrey Mihály, az AC országos igazgatója és Pintér László debreceni püspöki helynök is támogatta, erkölcsileg és anyagilag is. Mikor pedig Bulányi 1948 decemberében felkereste Mindszentyt és beszámolt neki tevékenységéről, s arról, hogy paptársai közül sokan kockázatosnak tartják a kiscsoportok szervezését, a primás Bulányi elmondása sze-

⁷² L. erről pl. a Csilla fedőnevű ügynök 1965. júl. 25-i jelentését. ÁBTL 3.1.2.-M-30281

⁷³ Minden bizonnyal dr. Sulyok Béla szentesi plébánosról van szó.

⁷⁴ Tomka Miklós: A vallás mint változó rendszer. Szociológia. 1990. 3–4. sz. 155–184.

rint így válaszolt: „Az ősegyház történetét nem azért tanultuk, hogy a régiség-tani ismereteinket gyarapítsuk. A párttitkárok sem a múltban, sem a jelenben nem határozhatták és nem határozhatják meg az egyház magatartását.”)

Tomka tanulmányában a továbbiakban arra is kitér, hogy a konfrontáció időszakában hiányzott az egyházból a megújulási potenciál, s csupán az „átmentésre” gondolt, így nem tudott felkészülni az „azutánra” sem, amikor a társadalom többsége immár beletörődik a fennálló viszonyokba. Nem vitatva Tomka Miklós megállapítását, fontos hangsúlyozni, hogy az itt bemutatott papi csoport már 1951-ben is világosan látta, hogy az „átmentés”, s egy, az egyház számára kedvezőbb politikai helyzetben való bizakodás nem reális lehetőség. Ez a történelmi periódus mindezek ellenére azonban komoly esélyt rejtett magában, — ahogy ők fogalmaztak — kedvezett a minőségi munkának, egy kis létszámú, de elkötelezett keresztény elit kinevelésének.

A papi közösség tagjai, melyhez Himfy Ferenc is tartozott, zömében az 1910-es években születtek, s elsősorban rájuk hárult a feladat, hogy legaktívabb életszakaszukban, harmincas-negyvenes éveik derekán megtalálják azokat az új formákat és új csatornákat, amelyek a katolikus hitet, valamint a diktatúra keretei között is képviselendő hiteles magatartásformát és társadalomszemléletet közvetítik a fiataloknak. Az ötvenes években azonban csaknem valamennyiüket bebörtönözték vagy közbiztonsági őrizetbe helyezték, és szabadságra kerülve sem folytathatták ott, ahol abbahagyták, hiszen a papi működéstől is jó időre eltiltották őket, s a hivatalos egyház részéről is megtapasztalták a gyanakvást, az elutasítást és a szolidaritás hiányát. Az erre a traumára adott egyéni válaszaikat (emigráció, belső visszavonulás, a megváltozott körülmények közötti óvatos újratekésítés) nagymértékben befolyásolta eltérő személyiségük és teherbíró képességük, de az a kollektív tudás is, amely a megszakítottságokban bővelkedő magyar történelem által felkínált magatartásminták ismeretéből és azok tudatos vagy tudattalan követéséből is fakadt.

SURVIVAL OR RENEWAL?

Chaplain Ferenc Himfy and the Organisations of the Catholic Lower Clergy at Turn of the 1940s and 1950s

*by Orsolya Völgyesi
(Summary)*

The aim of this study is to present, based mainly on the investigation material of chaplain Ferenc Himfy (1914-2001), who was arrested in March 1958, some of the features of the small-community movements which emerged within the Roman Catholic church at the turn of the 1940s and 1950s, before all the groups established by the Piarist friars György Bulányi, Miklós Juhász and Jenő Török and the clerical communities which directed them. The author also used the career interview which had been recorded with Ferenc Himfy in February 1990. These groups, which at first emerged within the framework of the Actio Catholica, and enjoyed the support of church leadership, did not simply aim to respond to the new and unwanted situation created by the Communist takeover, for the clerical leaders of the small communities perceived the possibility of educating in the face of ever more obvious attacks against the Church a small but determined christian elite which would then be able to meet the challenges presented by the modern times. Most

of the members of the clerical group to which Ferenc Himfy belonged were born in the 1910s, and it was basically their responsibility, then in the most active phase of their lives, to find those new forms and channels which would mediate both Catholic faith and an authentic way of behaviour and social view towards the new generations under the circumstances of a totalitarian state. In an ever more menacing atmosphere, these small groups created the germs of a rival publicity, which aroused the attention of the state security, leading to the arrest and trial of Bulányi and his companions.